

מחנכת הכיתה

תפקיד מפתח בחינוך היסודי

נייר זה עוסק בחשיבות ומרכיבי התפקיד של מחנכת הכיתה בחינוך היסודי.¹ הבנת עומק של התפקיד, רכיביו, גבולותיו והפוטנציאל הגלום בו חיוניים להמשך פיתוחו העתידי ולמקסומו.

מחנכת הכיתה היא עמוד התווך של בית הספר היסודי. מצופה ממנה לדאוג לכלל ההיבטים הפדגוגיים, הרגשיים והחברתיים של כיתה הן כקבוצה והן כפרטים. המחנכת היא העוגן והצומת האסטרטגית אליה מתנקזים ציפיות, צרכים, בקשות, אתגרים, קשיים, הצלחות ואכזבות מצד התלמידים, ההורים והמערכת.

בימים סוערים אלו ובעקבות תקופת הקורונה, מערכת החינוך ניצבת בפני אתגרים מורכבים. הם באים לידי ביטוי בהישגים נמוכים, בפערים הולכים וגדלים בין התלמידים, במחסור במורים איכותיים ובמחנכות כיתה, ובשחיקה מתמשכת של המחנכות הקיימות. השחיקה נובעת מריבוי משימות ולחצים, מעומסים, מחוסר הכרה והוקרה, מתובענות כלל המערכת וההורים ומדימוי ציבורי בעייתי.

ממדי השפעה של מחנכת הכיתה

חשיבותן והשפעתן של מחנכות הכיתה על בית הספר היסודי נובעות לא רק מהעובדה שהמחנכות מהוות כ-80% מכוח האדם בבית הספר, אלא וחשוב לא פחות, בשל החלקים האיכותיים והמהותיים בהן מחנכות הכיתה מייצרות השפעה בתפקידן במספר היבטים:

- **כצומת מרכזית אסטרטגית** - המחנכות מחזיקות ומנהלות את הממשק הקריטי בין התלמיד, הכיתה, ההורים והמערכת.
- **כמבוגרת משמעותית** - המחנכות ממלאות את תפקיד המבוגר המשמעותי בחינוך היסודי ומכאן בעלת השפעה גדולה על תלמידיה כפרטים וכקבוצה.

¹ ראו מסמך [זמן מחנכת הכיתה](#) של האגף לחינוך יסודי

מחנכת הכיתה – תפקיד מפתח בחינוך היסודי

• **המחנכת כגורם משמעותי במערכת הבית ספרית** - המחנכות נמצאות בחזית העשייה ומממשות בפועל משמעויות של רפורמות, שינויים וכלל התנסויות. מתוך כך, הן בעלות השפעה על האקלים הכיתתי והבית ספרי, הן מהוות גורם שיכול לסייע מאוד בהחזקת והובלת תהליכים מערכתיים וכלל בית ספריים.

א. המחנכת כצומת מרכזית אסטרטגית

למיקומה הייחודי של המחנכת יש השפעה כדמות מפתח המחברת בין מכלול הגורמים והמערכות המעורבים בתהליך החינוכי של הילד. המחנכת היא צומת מפגש משמעותית ומרכזית המחברת בין ילדים וכיתה, בית ספר ומערכות תומכות:

- **ברמת התלמידים** - אחראית לתהליך החינוכי ולמיצוי הפוטנציאל האישי של כל תלמידה ותלמיד בממדים הקוגניטיביים, החברתיים והרגשיים.
- **ברמת הכיתה** - אחראית לעיצוב קהילת השווים ולקידום פיתוח של מיומנויות חברתיות ורגשיות הקריטיים לכל תלמיד.
- **ברמת ההורים** - אחראית לניהול הממשק בין בית הספר לבין ההורים, ולהשפעה על הסביבה הביתית ותמיכתה בתהליך הצמיחה של התלמידים.

מחנכות מספרות "זהו התפקיד הכי חשוב בבית הספר, מפני שהוא שגורם לנו לראות את הילד מכל האישורים. המחנך צריך להבין את התלמיד, להכיל את התלמיד, לעצב את התנהגותו, לבנות לו תוכנית מתאימות, לקשר אותו לכל המורים ולהיות מתווכ. הילד הוא המטרה ולכן האחריות על נמצאת על כתפי המחנך שמבין את כל המכלול ועושה הכל כדי להביא להצלחתו של התלמיד."

ב. המחנכת כמבוגר משמעותי בחיי התלמידים

מחנכות יכולות להשפיע על תלמידים מעבר להקניית תחומי דעת בהיותן "המבוגר המשמעותי" והדומיננטית במערכת עבור הילדים:²

- **בגילאי היסודי המחנכת מלמדת את רוב תחומי הדעת** ונמצאת עם תלמידה במשך רוב שעות היום.³
- **המסגרת הלימודית בגילאי היסודי** מהווה עבור התלמידים את המרכז הלימודי והחברתי, והמחנכת נמצאת במרכזו.
- **הקשר עם ההורים** אינטנסיבי והמחנכת היא זו האחראית לערוץ התקשורת המשמעותי הזה.
- **התלמידים הם צעירים** ומתוך כך תלויים במחנכת הכיתה.

מתוך כך, יש להן את יכולת ליצר קשר משמעותי, איכותי, הנבנה ומתפתח לאורך זמן. כמבוגר משמעותי הן עשויות להשפיע על תפיסה עצמית, מוטיבציה, זהות ושייכות – תחומים אקוטיים בחינוך בכלל וביכולת למימוש עצמי בפרט.

מחנכות מספרות "המחנכת בבית הספר היסודי היא בראש ובראשונה האמא של הכיתה. אחראית לחינוך לערכים, לרווחתם של הילדים מבחינה חברתית ורגשית ולצמיחתם האישית והלימודית. זה תפקיד של מבוגר מאד משמעותי שיש לילדים בגיל היסודי, קצת אחרי ההורים שלהם. מבוגר שמוסר לראות אותם על מי שהם באמת את החוזקות שלהם את מענה אותן לכל אחד על הדברים שהוא צריך או צריכה, ופשוט לגרום להם להבין שהעולם הזה זה מקום טוב שהם יכולים להצליח בו."

Midgley, Anderman, & Hicks, 1995; Davis, 2014 ²

³ התפיסה בשנים האחרונות נתנה משמעות למבוגר משמעותי מתכלל לכן מחנכות מלמדות תחומי דעת רבים בשונה ממדינות בהן הדגש בחינוך היסודי הושם על התמחות דיסציפלינרית.

מחנכת הכיתה – תפקיד מפתח בחינוך היסודי

ג. המחנכת כגורם משמעותי במערכת הבית ספרית

נפח השעות המשמעותי שמחנכות נמצאות בכיתתן ואחריותן על תכלול כלל היבטי התלמידים כפרטים וכקבוצה, ממציבים אותן כעוגן חשוב במימוש של חידושים, מהלכים, שינויים והתנסויות במרחב הבית ספרי בחשיבות ומרכזיות זו מחייבת התייחסות ייחודית, הבנה, תמיכה, תיעוד, הכרה והוקרה הנמצאים בהלימה עם חשיבות, מרכזיות ותובענות התפקיד. לאור המציאות היום, ש לצמצם את הפער הקיים בין מרכזיות וחשיבות תפקיד מחנכת הכיתה, ובין ההתייחסות המערכתית הכוללת כלפיו.

שולחנות עגולים שהתקיימו במהלך 2022 בהשתתפות מחנכות, מנהלים, מפקחים, חוקרים ואנשי חינוך מרחבי הארץ ומגזרים שונים, חשפו את הצורך בחיזוק וביסוס מחנכות הכיתה: בפיתוח הפרופסיה כבעלת מומחיות וערך, במרחבים ללמידת עמיתים ותמיכה, בפיתוח ודיוק פרקטיקות פעולה, ביצירת תשתיות וסדירויות התומכות בביצועים המצופים מהן ובפינוי זמן לעיסוק בליבת התפקיד.

ששת רכיבי תפקיד של מחנכת הכיתה

תפקידה הרב-ממדי של מחנכת הכיתה, ניתן לחלוקה ל-6 תפקודים מרכזיים:

1. פרטני-רגשי

- **אמונה על ההכרות האישית** ומתן תשומת לב אישית לכל תלמיד.
- **מהווה מבוגר משמעותי** לצורך זיהוי והתייחסות לצרכים רגשיים, דמות להשראה, להשפעה, להקשבה לתמיכה להכוונה ולהענקת תחושת ערך תוך הצבת גבולות ברורים.
- **מקדמת מעורבות המבוססת על שיח אישי**, אכפתיות ונוכחות עקבית בחיי היום-יום בתמיכה הרגשית שהיא מעניקה, בעידוד מוטיבציה, באיתור חוזקות וכעוגן בעיתות משבר.

2. קבוצתי-חברתי

- **אמונה על היחידה החברתית**, קבוצת השווים שהיא "הכיתה" לא רק על התלמידים כפרטים.
- **מקיימת תפקיד מרכזי בהשפעה, יזום והובלת תהליכים** לטובת כלל הילדים.
- **יוצרת קשר ולכידות ופיתוח ערכי** בקרב חברי הכיתה ומתמודדת עם קונפליקטים בין אישיים ובין תתי קבוצות בכיתה.
- **מכוננת אקלים מיטבי** המקדם הזדמנויות ללמידה משמעותית ובטוחה, תחושת מוגנות וביטחון.
- **יוצרת פעילויות והזדמנויות לתלמידים** כפרטים לפיתוח מיומנויות חברתיות ובין אישיות תוך התבססות על המרחב החברתי.
- **נותנת מקום מכבד, שוויוני, מכיל ומאפשר** למגוון הזהויות והתרבויות שבכיתה ובחברה הישראלית.
- **מעודדת מנהיגות ומעורבות חיונית ויוזמת** ומונעת מאבקי כוח ושליטה.
- **משלבת את התלמידים בניהול הכיתה** ומפעילה מסגרות כיתתיות חברתיות כגון ועדות, נציגות למועצת תלמידים ועוד.

3. ערכי

- **מהווה גורם מרכזי המסוגל לתווך את ערכי החברה והלאום לתלמידים**, תוך התחשבות בגילם ובמעגלי השייכות שלהם.

מחנכת הכיתה – תפקיד מפתח בחינוך היסודי

- **עוסקת בסוגיות ערכיות**, בנושאים שנויים במחלוקת ובנושאים שאינם כלולים במסגרת תחומי הדעת הנלמדים, כגון חינוך לבריאות, חינוך מיני, אוריינות סייבר, יחס למיעוטים ועוד.
- **מקנה חינוך לערכים** כבסיס לחברה מתוקנת ויציבה, מתוך כך הנחיית שיעורי חינוך בנושאים חברתיים, ערכיים ואקטואליים.
- **מעשירה תרבותית** ומחזקת מעורבות חברתית בקהילה.
- **מטפחת תרבות שיח ודין** המבוססת על הקשבה, כבוד וסובלנות לדעות שונות.

4. טיפוח והקניית מיומנויות

- **מטפחת ומקנה מיומנויות חיים** שמוכו כבעלות השפעה על מימוש עצמי והצלחה עתידית של תלמידים במאה ה-21, בהן מיומנויות SEL רבות, יכולת למידה עצמאית ותלמידאות. לדוגמא:
 - ויסות עצמי קוגניטיבי.
 - תהליכים רגשיים: מודעות רגשית, ביטוי רגשי, ויסות התנהגות, אמפתיה, יכולת רפלקטיבית.
 - מיומנויות חברתיות או בין-אישיות הבנה של רמזים חברתיים, יישוב סכסוכים וקונפליקטים, התנהגות פרו-חברתית ועוד.
- **חושפת לסביבה המטפחת את המיומנויות** - דוגמא והדגמה, התנסות ואימון ושילוב המיומנויות בתחומי הדעת.
- **יוצרת מרחבים לביטוי המיומנויות** – בשעורי חברה, כישורי חיים ובתכונות ייעודיות נוספות.

5. פדגוגי

- **אחראית לעמידת התלמידים ביעדים שיאפשרו להם** להצליח להשיג הישגים במגוון דרכים:
 - מיפוי לימודי.
 - ארגון למידה דיפרנציאלית ומענים מותאמים.
 - יצירת ותפירת מענים לפרטים ולתתי קבוצות בהתאם לצורך ולחוזקות.
 - הערכה מותאמת לצרכי הלומדים (ולא בהכרח ללו"ז המערכת).
 - עידוד למידה, סקרנות ופתיחות לחשיבה ולמידה עצמאית.
 - יצירת הזדמנויות ללמידה והגעה לתוכניות ייחודיות.
 - הקטנת מידת ההסללה וצמצום פערים לימודיים.
 - אימוץ אסטרטגיות למידה אפקטיביות.
- כל זאת ועוד על מנת לאפשר את מיצוי פוטנציאל למרות נקודת המוצא ותוך התעקשות על כל תלמידי הכיתה.

6. ניהול ותכלול

- **אחראית על הכיתה כפרטים וכקבוצה** בפני הנהלת ביה"ס, ההורים ובעלי תפקידים נוספים בביה"ס ובקהילה.
- **מקדמת את הצמיחה האישית** ומיצוי הפוטנציאל – תוך ראיית צרכי הילד ויכולותיו באופן כולל ושלם והתוויית התהליך האישי.
- **ממפה ומנגישה את המשאבים** והשירותים הנדרשים לכל ילד.
- **מתכללת ומתווכת** בין בית הספר והמערכות התומכות, והמשאבים המוצעים על ידם, לילד ולהוריו.

לסיכום, התבוננות בחשיבות, מורכבות ומימדי תפקיד מחנכת הכיתה, מחדדים את הצורך בלמידה, דיוק והתאמת תשתיות נדרשות למיקסום פוטנציאל התפקיד.